

AZERBAIJAN MİLLİ HALI MÜZESİ İLE İSTANBUL TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİNDE BULUNAN HALILARIN SERGİLEME TEKNİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*

COMPARISON OF EXHIBITION TECHNIQUES OF CARPETS IN AZERBAIJAN NATIONAL CARPET MUSEUM AND ISTANBUL MUSEUM OF TURKISH AND ISLAMIC ARTEFACTS

Gizem Çolpan**, Mustafa Genç***

Öz

Her dönem beğenilen, Türk insanının üstün estetik anlayışına sahip kıymetli bir eşya olan “halı”nın müzelerde sergilenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada “Azerbaycan Milli Halı Müzesi ile İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi” sergi alanlarındaki halı koleksiyonları incelenerek, sergileme teknikleri ile ilgili karşılaştırma yapılmıştır. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Mayıs 2022 yılında, Azerbaycan Milli Halı Müzesi ise Mayıs 2023 tarihlerinde ziyaret edilmiş olup birer hafta süreyle alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmalarına ek olarak; literatür taraması, sözlü görüşme tekniği, gözlem ve belgeleme gibi nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Azerbaycan Milli Halı Müzesi’nde 6000 halı mevcuttur. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde 2065 adet kayıtlı halı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Teşhirde 57, depoda 1643, etütlük (sergiye hazır durumda olan) ise 165 adet halı bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmada müzelerdeki halı koleksiyonları incelenerek, sergileme teknikleri ile ilgili karşılaştırma yapılmıştır. Her iki müzenin de sergileme prensiplerine uyduğu, sergileme tekniklerinin ise geliştirilebilir nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halı Sanatı, Koruma, Kültür, Müzecilik, Sergileme Tekniği.

Abstract

Dramaturgical theory developed by Erving Goffman; It is a theory in which the individual is at the center. It is important to exhibit the "carpet", which is a precious item that is admired in every period and has a superior aesthetic understanding of the Turkish people, in museums. In this context, the carpet collections in the exhibition areas of the "Azerbaijan National Carpet Museum and Istanbul Museum of Turkish and Islamic Arts" were examined and a comparison was made regarding the exhibition techniques. Istanbul Museum of Turkish and Islamic Arts was visited in May 2022 and Azerbaijan National Carpet Museum was visited in May 2023 and field research was carried out for a week. In addition to field research; qualitative research methods such as literature review, oral interview technique, observation and documentation were used. There are 6000 carpets in the Azerbaijan National Carpet Museum. It was reached that there are 2065 registered carpets in Istanbul Turkish and Islamic

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 02.04.2024- Kabul tarihi: 06.05.2024

* Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Programı kapsamında Prof. Dr. Mustafa Genç danışmanlığında hazırlanan “Azerbaycan Milli Halı Müzesi ile İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Halı Eserlerin Korunma- Sergilenme Teknikleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, d1940406013@ogr.sdu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9076-9507>, Isparta/TÜRKİYE.

*** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mustafagenc@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8702-538X>, Isparta/TÜRKİYE.

**** Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordine Birimi SSY-2022-8916 Nolu Projesi ile desteklenmiştir. SDÜ Rektörlüğüne ve BAPKB’ne teşekkür ederiz.

Arts Museum. There are 57 carpets in the exhibition, 1643 in the warehouse, and 165 carpets in the study (ready for exhibition). In this context, the carpet collections in the museums were analysed and a comparison was made regarding the exhibition techniques. It has been concluded that both museums comply with the principles of exhibition and the exhibition techniques can be improved.

Keywords: Carpet Art, Conservation, Culture, Museology, Exhibition Technique.

1. Giriş

Halı Türk dokuma kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu eserler, üzerine dokunan desenlerle birlikte hem kullanılan teknik ve malzemeler hem de tarih ile sosyolojik açıdan son derece önemlidir. Toplumdaki büyük değişiklikler, üretilen malzemelerle dokunan eserlere yansımaktadır. İnsanların yaşama biçimi, hayal dünyaları, zor yaşam koşulları, birbirleri ile etkileşimi, dini inançları gibi sosyokültürel ve sosyoekonomik bilgileri yansıtarak toplum hakkında pek çok bilgi edinebilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türk kültüründe halılar son derece kıymetlidir.

Halı; tarih boyunca toplumların üstünde oturdukları, çadırlarının içini sıcak tutmak için tabana serdikleri, üstünde ibadet ettikleri, duvarlarını süsledikleri gündelik bir eşya iken, bazı halılar zamanla kültürümüzün bir ifadesi olarak gerçek bir sanat eseri yerini almasıyla müze ve koleksiyonlarda korunmaktadır (Genç ve Koyuncu Okca, 2017:205). Bütün tarihi eserlerimizde olduğu gibi halıların da nesilden nesile aktarılması konusunda müzeler etkin rol oynamaktadır.

Müze: Yapıtların bir koleksiyon oluşturacak şekilde seçilerek alınması, uygun biçimde depolanması, teşhir mekânlarında korunmaları sağlanarak geçici ve kalıcı olmak üzere sergiler yoluyla halka sunulmasını amaçlayan kurumlardır (Erbay, 2011:5). Sergileme ilk kuruluşlarından bu zamana kadar tüm müze türlerinin değişmeyen işlevlerinden biri olmakla beraber eserin müzeye kabulü ile başlayıp, tespiti, temizliği, kayıt altına alınması, sergileme tekniğinin belirlenmesi, sergi alanında yer alması ve kontrolü ile devam eden bir süreçtir (Koyuncu Okca ve Kabukçu, 2020:652). Uluslararası standartlara bakıldığında sergileme alanlarında uygulanan koleksiyon yönetimi; envanter, satın alım bütçe planı, laboratuvar ve malzeme temini, depoların niteliklerinin artırılması, müze koleksiyonu araştırma ve yayın faaliyetlerinin yönetimi, risk ve güvenlik gibi konularının tümünü içeren koleksiyon izleme durumudur. Koleksiyonların sunum ve sergileme şekilleri müzenin misyon ve koleksiyon

politikasına uygun olmalıdır (Çiloğlu, 2004:142; Eskici ve Koçak, 2019:251). Diğer müzelere kıyasla sanat müzeleri koleksiyonların bulunması sebebi ile farklı sergileme biçimlerine sahiptir (Şen, 2019:11). Halılar vitrin içinde dikey veya yatay, açıkta dikey veya yatay, çekmeceli raflar, slaytlı sunum, replikalar, rekonstrüksiyon, diorama, dokunmatik sistemler, animatronik gösteriler, gösteri odaları veya alternatif sergileme teknikleri ile birçok farklı şekilde sergilenebilmektedir (Yanar ve Yılmaz, 2023:193). Bu doğrultuda çalışmada Azerbaycan Milli Halı Müzesi ile Türk ve İslam Eserleri Müzesinde görülen sergileme teknikleri karşılaştırılacaktır.

Çalışma, alan araştırma sonucunda elde edilen veriler ile hazırlanmıştır. Araştırma Azerbaycan Milli Halı Müzesi ile Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan eserlerle (halı) sınırlandırılmıştır. Her iki müzede alan araştırması yapılarak veriler toplanmıştır. Sadece halı üzerine kurulmuş müzelerin varlığı makaleye önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Çalışmanın amacı; müzelerde halı sergilemede kullanılan teknikleri incelemek ve belgelemek, korunması hususunda sergilemenin önemine değinmektir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya dayanan literatür taraması, sözlü görüşme tekniği ve alan araştırması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasında ilgili müzelerde çalışma yapabilmek için Azerbaycan ve İstanbul'a gidilerek, konuya ilişkin gözlemler ve tespitler yerinde yapılmıştır. Müzelerin uyguladığı sergileme teknik bilgileri karşılaştırmalı olarak aktararak çalışmanın bundan sonraki yapılacak araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

2. Azerbaycan Milli Halı Müzesi

Azerbaycan, Türkiye ve diğer Türk devletleri gibi geleneksel el sanatları bakımından tarihi ve zengin bir kültüre sahip ülkedir. Ülkede bulunan müzelerden biri de "Azerbaycan Milli Xalça Muzeyi"dir. Her milletin kültür tarihinde; manevi dünyasını, karakterini, estetiğini ve hayata bakışını özelliklerini yansıtan bir sanat dalı vardır. Azerbaycan için bu sanat dalı halı dokumadır. Halı sanatı ülkenin geleneksel el sanatlarından biri olmakla birlikte tarihi geçmişe sahiptir (Bünyadov,

2017:16).

Azerbaycan halıları yüzyıllar boyunca, farklı bölgelerde yerel tasarımlar ve dokuma teknikleri ile yapılmıştır. Bu halılar, medeniyetin çeşitliliğini yansıtan geleneğin canlı bir örneği olarak görülmüş, kültürel miras niteliğinde korunması amaçlanarak Milli Halı Müzesi kurulmuştur. Müze ilk olarak 1967 yılında “Azerbaycan Ulusal Halı Müzesi” adı ile Azerbaycan SSR (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. 1967-1993 tarihleri arasında Azerbaycan Halısı ve Halk Uygulamalı Sanatlar Devlet Müzesi olarak faaliyet göstermiştir. 1993-2014 yıllarında halıcı ressam (Azerbaycan’da halı dokuyan, desen raporu hazırlayan ve tasarım yapan kişi) Latif Kerimov’un adını taşıyan Azerbaycan Halısı ve Halk Uygulamalı Sanatlar Devlet Müzesi olmuştur. Bu süreçte müzenin yeni bir binasının olması gerektiği kararına varılmış, 2008 yılında müzenin yeni inşaatına başlanmıştır. 2014 yılında eski müze binasından, yeni binasına taşınmıştır. Müze binası rulo şeklinde sarılmış halı biçiminde tasarlanmıştır (<https://azcarpetmuseum.az>, [15.12.2023]), (Görsel 1).

Görsel 1. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, 2023, Çolpan Arşivi.

Müze tasarımı Avusturyalı mimar Franz Janz tarafından yapılmıştır (Moghanipoor ve Ashkan, 2020:74). Ayrıca 2019’dan sonra müzenin uzun resmi adı kısaltılarak “Azerbaycan Milli Xalça Müzesi” olarak değiştirilmiştir. 6000’i halı toplamda 10000 üzerinde etnografik ürüne ev sahipliği yapan müze dört kattan oluşmaktadır.

Eksi birinci katta halı, düz dokuma ve diğer etnografik eserlerin depoları, altın ve gümüş mücevher takıların bulunduğu özel sergileme odası, müzenin depo şubesi ve geleneksel halı teknikleri şubeleri bulunmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Giriş Katı, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 3. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Sergi ve Konferans Salonu, 2023, Çolpan Arşivi.

Giriş katında, satış mağazası ve satışa sunulan halılar için hazırlanan bir sergileme alanı bulunmaktadır. Müze yönetim katı, birim ve teknik hizmetlere ait ofisler, mutfak alanları, çocuk müze birimi bu katta yer almaktadır. Yan yana konumlandırılmış iki adet mini sergi ve konferans salonu bulunmaktadır. (Görsel 3).

Bu alanda sunumlar ve gösteriler yapılmaktadır. Etnografik ürünlerin yıkama ve dezenfekte odaları bu kattadır. Birinci katta halılar hakkında araştırma yapmak isteyenler için kütüphane alanı ve bir adet konferans odası mevcuttur. (Görsel 4). Dokuma ile ilişkili; tezgâh, kırkım makası, çıkırık, yün iplik, doğal boyamada yararlanılan bitkiler ile hasır dokumalar, kilim ve cicim gibi dokuma örnekleri bulunmaktadır. İplik elde etme süreçleri, hangi bitkiden hangi rengin elde edildiği bilgiler panolar ile verilmiştir

Müzenin ikinci katında ilçe ve bölgelere göre gruplandırılmış halılar sergilenmektedir. Sergi alanında yaklaşık 250 adet halı bulunmaktadır. Ayrıca nakışlı tekstiller, geleneksel kıyafetler, kuklalar, müze memnuniyet anketleri de bu alanda görülmektedir.

Görsel 4. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Kütüphane Alanı, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 5. Azerbaycan Milli Halı Müzesi İkinci Kat Sergi Alanı, 2023, Çolpan Arşivi.

Üçüncü katta halıcı ressamların tasarladığı, müzenin geleneksel halı teknolojileri şubesi çalışanlarının dokuduğu modern halılar sergilenmektedir (Salimov, Gadirova, Qasıvova ve Beşirov, 2023).

Azerbaycan Milli Halı Müzesi sergi alanı üç kattan oluşmaktadır. Azerbaycan kültüründe önemli bir yeri olan halı ressamı Latif Kerimov'un yapmış olduğu sınıflandırma ile sergileme esasını belirlenmiştir. Bu sergileme esasına göre Latif Kerimov halıları dört gruba ayırmıştır. Bu gruplar; Kuba-Şirvan, Gence-Kazah, Karabağ ve Tebriz'dir (Selçuk, 2015:41). Grupların da kendi içlerinde alt grupları bulunmaktadır. Müzenin birinci katında düz dokumalar ve etnografik ürünler yer alırken, ikinci katında gruplara ayrılmış halılar sergilenmektedir. Müzenin üçüncü katında ise halı ressamlarına ait halı tasarımları sergilenmektedir.

3. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

İstanbul Fatih semti Sultanahmet meydanında yer alan Türk ve İslam Eserleri Müzesi, ülkemizde Türk-İslam eserlerini topluca kapsayan ilk müzedir (<https://muze.gov.tr/muze>, [15.11.2023]), (Görsel 6). Sultanahmet'te tarihi At Meydanı'nda bulunan 16. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen İbrahim Paşa Sarayı'nın Türk

ve İslam Eserleri Müzesi olarak kurulmasına karar verilmiş, 1965 yılında restorasyon çalışmalarına başlatılmış, 1983 yılında hazır hale gelmiştir. 1984 yılında Avrupa Konseyi Yılın Müzesi Yarışması Jüri Özel Ödülü'nü ve 1985'te Avrupa Konseyi- UNESCO'nun çocuklara kültür mirasını sevdirmeye konusundaki ödülünü almıştır. Osmanlı Devleti'nin son müzesi olması ile ayrı bir öneme de sahiptir (Şahin, 2017:14). Müze İslam sanatının en erken döneminden 20. Yüzyıla kadar uzanan süreçte; Emevi, Abbasi, Memlük, Selçuklu ve Osmanlı döneminin nadide örneklerini sergileyerek müzedeki eserler adeta İslam dünyası birliğini yansıtmaktadır.

Görsel 6. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 2022, Ekrem Aytar Arşivi.

Müzedeki Anadolu Selçuklu dönemi ve hayvan figürlü halılar gibi nadir bulunan eserleri korumaktadır. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi dünyanın en iyi koleksiyonlarına sahip olması ile tanınmaktadır.

Ayrıca ana teması Peygamber sevgisinin sanata yansıması olarak belirtilen Kutsal Emanetler bölümünde, müze koleksiyonunda muhafaza edilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve Kâbe'ye ait Mukaddes Emanetlere de yer verilmiştir. TİEM Müdürlüğü envanterinde 28 arkeolojik, 13295 etnografik, 882 sikke, 8 mühür ve mühür baskısı, 18298 el yazması olmak üzere toplam 32511 adet eser bulunmaktadır. Müzenin el

yazmaları bölümü Erken İslam döneminden XX. yüzyıla kadar bütün İslam coğrafyasındaki eserleri kapsamaktadır (Özcan ve Turan, 2022). İbrahim Paşa Sarayı, diğer vezir saraylarının aksine kagir olarak (taş veya tuğladan yapılan yapı) kesme taştan inşa edilmiştir (Sunter, 2016:2423). Zaman içinde değişikliğe uğrayan sarayın yalnızca avlu yapıları ile divanhane günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yapı beş büyük salon 17 koleksiyon bölümünden oluşmaktadır. Hipodrom, Müzenin kurucuları, İslam Arkeolojisi Samarra ve Rakka, Şam Evrakları, İslam coğrafyasında ortaya konan sanat: Emevi, Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Artuklu, İlhanlı dönemleri eserler bulunmaktadır (www.kvmgm.ktb.gov.tr/TR- [30.11.2023]).

Etnografya bölümünde Türk Osmanlı sosyal yaşamının çeşitli dönemlerine ait koleksiyonlar sergilenmektedir. Anadolu konargöçer hayatında önemli rol oynayan halı, kilim dokumaları, dokumada kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri mankenler ile canlandırma yapılarak bölümde yer verilmiştir. Mesire alanı, kahvehane, İstanbul konağı, hattat odası, hamam kültürü, Karagöz, giyim, köy evi odası ve XIX. yüzyıla ait gelin odası tasvir edilen konulardır. Halılar ve büyük boyutlardaki eserler divanhane bölümünde, daha küçük boyutlardaki eserler ise birbirine bağlı olan odalarda sergilenmektedir.

Müzedede korunan halı sayısı 1700, sergilenen halı sayısı 57, depoda korunan halı sayısı 1643 etütlük eser (her an sergilenmeye hazır durumda olan) sayısı 365'tir (Özcan ve Turan, 2022). Müzenin halı koleksiyonu sayısının ve niteliğinin oldukça dikkat çekici olması ile dünyadaki en önemli koleksiyon olarak görülmekte, müzenin uzun yıllar yabancı yayınlarda "Halı Müzesi" olarak tanımlanmasına yardımcı olacak çeşitlilik göstermektedir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi her şeyden önce tarihi yansıtan önemli bir yapıdır. Orijinal doku korunarak bu atmosferi bozmadan bir saray olduğunu anımsatacak şekilde yapılmıştır. Zaman içerisinde birçok onarımdan geçmesine karşın herhangi bir sıva ya da boya uygulanmamış, restorasyon sırasında yer karoları yapıya uygun olarak seçilmiştir. Bu ince detaylar ile mekân bir kültür varlığı olarak algılanmaktadır. Müze koleksiyonları maden, cam, keramik, ahşap, taş, yazma

eserler, halı ve kilimlerdir. Her koleksiyon için ayrı bölümler oluşturulmuştur.

XIII. XIV. yüzyıl Selçuklu olarak bilinen halılar müzenin en eski tarihli Türk halılarıdır. Bir arada bulunması nadide olan 3 adet Selçuklu halısını görmek mümkündür. Müzenin bir diğer halı grubu olan XV. XVII. Yüzyıl Osman Devri halıları; Hans Holbein, Lorenzo Lotto, Carlo Crivelli, Memling gibi Avrupalı ressamın ismi ile anılan halılardır. Müze koleksiyonu içerisinde önemli bir yere sahip Uşak halısı içinde Madalyonlu ve Yıldızlı Uşak halıları öne çıkmaktadır (Görsel 7).

Görsel 7. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Osmanlı Dönemi Madalyonlu Uşak Halısı,
2022, Çolpan Arşivi.

XVII. yüzyıl halıları içerisinde Uşak başta olmak üzere, Bergama, Gördes, Demirci, Çanakkale, Konya, Aksaray ve Niğde gibi önemli merkezlerin örnekleri yer almaktadır. Bu çeşitlilik ile Türk ve İslam Eserleri Müzesi halı koleksiyonu dünyanın en zengin halı koleksiyonuna sahip müze olarak bilinmektedir. Tüm dünyanın dikkatini çeken bu seçkin halılar halı tarihinin baş eserleridir. Bu sanatın yüzyıllar içerisindeki değişimini ve gelişimini müze, ziyaretçilerine sunmaktadır.

Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde 6000 halı mevcuttur. 250 tanesi sergilenmekte olup diğerleri depoda tutulmaktadır. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 2065 adet kayıtlı halı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Teşhirde 57, depoda 1643, etütlük (sergiye hazır durumda olan) ise 165 adet halı bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda her iki müze birbiri ile kıyaslandığında benzerliklerinin ve farklılıklarının olduğu kaçınılmazdır. Her iki müzede de sergilenecek olan halıların envanter kaydı yapılır, sergiye alınmadan önce gerekli olan konservasyon ve restorasyon işlemleri protokollere uyularak gerçekleştirilir. Sıcaklık, ışık, bağıl nem ve tehlikelere karşı alınan gerekli önlemler ile sergileme işlemi gerçekleştirilir. Her iki müzede halıların yanında bilgilendirme metinleri mevcuttur. Sergileme teknikleri açısından Azerbaycan Milli Halı Müzesi giriş katında ziyaretçilerini karşılayarak bilgilendirme yaparken, halı dokumayı uygulamalı olarak ziyaretçilere hem deneyimleme hem de dokuyucu ile buluşma imkânı sunmaktadır. Sergileme tekniklerinden gösteri odaları tekniğinin uygulandığı söylenebilir. Bu teknik her katta uygulanmaktadır. Türk ve İslam Eserleri Müzesinde ise uygulama yerine mankenler ile etnografya koleksiyonunda gösteri odaları tekniği uygulanmış, halı dokumada kullanılan aletler vitrin içerisinde sergilenmiştir. Halı bölümüne ayrılan sergi alanında açıkta dikey sergileme ve aynalı platform üzerinde açıkta yatay- dikey sergileme teknikleri kullanılmıştır. Açıkta dikey sergileme tekniğinde halı tyvek kumaşa dikilir, müze konservasyon uzmanları tarafından haliya uygun renkte kökboyama işlemi ile renklendirilir. Yine doğal iplikler ile halı bu kumaşa dikilir ve platform üzerine sabitlenerek sergilenmeye hazır hale getirilmektedir (Özcan ve Turan 2022). Azerbaycan Milli Halı Müzesi platform üzerinde açıkta yatay, velcro (cırt)

teknîği ile açıkta dikey, dört halı vitrin içi dikey ve hassas olması sebebi ile bir halıyı vitrin içerisinde yatay sergileme tekniği uygulamıştır. (Görsel 8). Genellikle hafif olan halılar velcro tekniği ile sergilenmiştir. Her ay sergi değiştiren müze için bu teknik pratik olması ile müze çalışanlarına kolaylık sağlamaktadır. Alan müsaitliği dolayısı ile bazı halıların karşısına geldiği bölgenin bitkisel özelliklerini andıran görsel panolar eklenmiştir. Ayrıca halı ve kilimlerde yer alan motifler dokunmatik ekranlara yansıtılmış, slaytlı sunumlar hazırlanmış, animatronik gösteriler ile motifler canlandırılarak izleyicilere sunulmuştur.

Görsel 8. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Vitrin İçi Yatay ve Dikey Sergileme Örneği, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 9. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Platform Yatay- Dikey Sergileme Örneği, 2022, Çolpan Arşivi.

Görsel 10. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Açık Dikey Sergileme Örneği, 2022, Çolpan Arşivi.

Velcro: Tekstil ürünlerinin bir arada tutunmasını sağlayan bir grup küçük esnek kancaların olduğu cırt cırtlardır (<https://endustriyelkesim.com>, [07.11.2023]). Şeritler halinde satın alınabilmektedir. Halıların boyutlarına göre bir platform hazırlanarak yüzeyi nötr bir kumaş ile kaplanır, halının arkasına da nötr kumaştan astar özel dikiş teknikleri ile

dikilir, velcronun yumuşak ve ilmekli tarafı pamuklu bir kumaşa makine ile dikildikten sonra tekstilin astarına (eserin boyuna paralel eşit aralıklarla) el dikişi ile dikilerek asmaya hazır hale getirilir. Çok büyük eserlerde destekleme kumaşına dik biçimde ayarlanarak halının boyuna paralel, eşit aralıklar ile velcro şeritler dikilmelidir. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ağırlığın halının tüm yüzeyine eşit dağılımının sağlanmasıdır (Salimov, Gadirova, Qasıvova ve T. Beşirov, 2023), (Görsel 11).

Görsel 11. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Velcro Tekniği ile Sergileme Örneği Detay, 2023, Çolpan Arşivi.

4. Sonuç

Halı dokumalarının yapısı yün, pamuk ve ipek gibi doğal malzemelerden olduğundan dolayı sağlıklı bir müze ortamı ve beraberinde nitelikli sergileme alanları için ortamın sahip olması gereken atmosferik şartlar vardır. Bu şartlar yerine getirildiğinde halıların bozulması engellenerek nesilden nesile aktarımı mümkün olacaktır. Milletlerarası Müzeler Konseyi'nin yayınladığı kriterlere göre belirli sıcaklık, ışık ve nem değerlerine sahip alanlarda halılar sergilenmelidir. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Azerbaycan Milli Halı Müzesinde halıların bozulmasına neden olan fiziksel, biyolojik, kimyasal ve diğer etkenlere karşı önlemler alınmaya gayret edilmiştir. Fakat halıların açıkta sergilenmesinden dolayı tozlanmasına karşı alınan önlemler geliştirebilir niteliktedir. Açıkta sergilenmesi

güvenliği de tehdit etmektedir. Bu amaçla TİEM sergileme alanlarında koleksiyonu ziyaretçilerden ayırmak amacı ile halılarda yarım cam bariyer kullanmış, Azerbaycan Milli Halı Müzesi ise bariyer kullanmayı tercih etmemiştir. Güvenliği artırmak için eleman sayısında artış gösterse de bu durum halılar ve müzedeki diğer eserler için tehdit oluşturmaktadır. Sergileme hazırlıkları değerlendirildiğinde her iki müze halıların hem durumunu hem de uzun ömürlülüğünü etkileyen doğru doğal malzemeler kullanmaya özen göstermektedir. Örneğin; TİEM dikey sergileme tekniğinde tyvek destek kumaşını doğal boyama ile renklendirilip, doğal ipek iplikler ile ince özel iğneler kullanılarak kumaşı halıya dikmektedir. Dikey sergilemelerde halıların ağırlıklarının yüzeye eşit dağılmasına özen gösterilmekte hafif eğimli olarak sergilenmektedir. Sergileme sürecinde halılar uzmanlar tarafından gözlenmekte, ortam şartları düzenli olarak kontrol edilmektedir. Bu bilgilere ek olarak müze sergilerinde güncel teknolojilerin kullanımının müzelerin çağın gerekliliklerine ayak uydurması ile yakın bir ilişkisi olduğu farklı platformlarda sıklıkla belirtilmektedir.

Günlük yaşamı kolaylaştırmanın ve hızlandırmanın etkisi ile yaşam tarzları değiştirmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte müzeler, sanal ortamda müze deneyimleme imkânı sağlamaktadır. TİEM T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturduğu platform ile bu imkânı bireylere sunmaktadır. Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile Azerbaycan Milli Halı Müzesi sergi alanlarında zeminde oluşan ziyaretçilerden kaynaklı toz ve kir sorunu ortak bir problemdir. Buna karşın yeni teknolojik ürün olan robot süpürgelerin kullanımı pratik süpürüp silmesi sayesinde faydalı olabilir. Müze girişlerinde galoş kullanımı pratik olabilir. Sergi alanında kullanılan temizlik aletleri titizlikle seçilmeli, filtrelemlere sıklıkla temizlenmelidir. Akıllı hava temizleme cihazlarının kullanımı hava kalitesi açısından etkili olabilir. Koruma önlemleri içerisinde dikey sergilenen halıların önünde yüksek ölçülerde cam bariyerler konulabilir, imkanlar dahilinde vitrin içerisine alınabilir. Ziyaretçiler tarafından halılara yaklaşıldığında belirli mesafe aşıldığında uyarı verecek alarm sistemleri kullanılabilir. Ziyaretçilerin sergilenen her bir halının envanter kaydını edinebilmesi, halı hakkında daha çok bilgiye sahip olabilmesi için müzeler

tarafından halıların durumunu içeren QR kod geliştirilebilir. Her iki müze de halılar açıkta sergilenmektedir. Bu durumda kapı giriş çıkışlarından, duvarlardaki çatlak veya yarıklardan, havalandırma kanallarından, bina çevresindeki bitki ve böceklerden halılar üzerine taşınabilir olacağından dolayı böcek hasarını engellemek oldukça güçtür. Bu sebeple daha iyi kontrol edilebilmek adına sprey kovucular, temas ve kalıntı spreyleri, kovucu tozlar 184 kullanılabilir, sergi ve müze alanları düzenli olarak ilaçlanabilir, vitrin içerisinde sergilenmeleri önerilebilir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi halı koleksiyonu giriş bölümü oldukça geniş bir alana sahiptir. Bu alanda halı dokuma yapan ustalar bulundurularak, ziyaretçilerin ustalar ile birebir uygulama yapabilmesi müzeye canlılık getirilebilir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde halılar yatay-dikeyde 10-20 cm. veya daha sık aralıklar ile tyvek kumaşına dikilerek sergilenmektedir. Bu uygulamanın göz ile görülen bir etkisi olamamakla birlikte, ileriki dönemlerde sorun teşkil edeceği öngörülmektedir. Dikim işleminde dikişlerin dokumayı ne kadar yorduğu ve yerçekiminden kaynaklı olarak aşağıya doğru eğimde olan lifler üzerinde ne kadar stres meydana geldiği laboratuvarlarda test edilmelidir. Aynı şekilde Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde uygulanan velcro tekniği ile sergileme biçimde yer çekiminden ve eserlerin düzgün tutturulmamasından kaynaklı olarak kenar kıvrılmaları görülmüştür. Dikey sergileme tekniğinin eseri her zaman yorduğu bilinen bir durumdur. Bu sebeplerden dolayı söz konusu müzelerin stres testleri sonuçlarına göre yol izlemesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

Kitap

Erbay, M. (2011). *Müzelerde Sergileme ve Sunum Tekniklerinin Planlanması*, İstanbul: Beta Basım Yayını.

Bünyadov, T. (2017). *Azerbaycan Xalça Muzeyi*, 1. Baskı, Azerbaycan: PoliArt Yayınları.

Şahin, S. (2017). *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Koleksiyonu'ndan 15.-17. Yüzyıl Osmanlı Halıları*, T.C. Kültür Bakanlığı- Türk ve İslam Eserleri Müzesi Yayınları.

Makale

Eskici, B., Koçak E. (2019). "Müzelerde Korumaya Etkiyen Faktörler", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (24). 235-359.

Koyuncu, O. A. ve Kabukçu E. (2020). "Denizli Atatürk ve Etnografya Müzesi Tekstil Ürünlerinin Sergileme ve Koruma Koşullarına Öneriler", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26 (45), 650-661
Moghanipoor, R., M. ve Ashkan, R. (2020). "Bakü Halı Müzesi'ndeki Çuvallar", *GSED*, 26 (44).73- 82.

Selçuk, K. (2015). "Nahçıvan Devlet Halı Müzesi'nde Sergilenen ve Azerbaycan Halılarının Bir Grubunu Oluşturan Tebriz Halıları", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (32), 39-54.

Sunter, S. ve Nuhoğlu, M. (2016). "Tarihi Bir Yapının Müze Olarak İşlevlendirilmesi İbrahim Paşa Sarayı- Türk ve İslam Eserleri Müzesi Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Yayınları, Cilt 5, Sayı 8, s. 2422-2435.

Yanar, A. ve Yılmaz, Z. (2023). "Önleyici Koruma Kapsamında Tarihi Tekstillere Yönelik Sergileme ve Depolama Önerileri", *İdil Sanat ve Dil Dergisi* (102). 189-204.

Tez

Şen, F., S. (2019). *Sanat Müzelerinde, Depo ve Sergileme Alanlarındaki Koruma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müze Yönetimi Anabilim Dalı.

Bildiri

Genç, M. ve Koyuncu Okca A. (2017). "*Geleneksel Dokumaların Türk Kültür Sürekliliğindeki Önemi*", Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 20-21 Nisan Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, s. 205-213.

Çiloğlu, H. (2004). "*Müzecilik Kavramı İçinde Türk Halı ve Kilimlerinin Sergilenme Aşamasına Gelinceye Kadar Geçirdiği Evreler*", Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı 7. Müzecilik Semineri, 20- 22 Ekim, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, s.142-146.

Görüşmeler

Salimov Y. (2023). Yusuf Salimov ile Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde yapılan görüşme, Azerbaycan: 10 Mayıs.

Gadirova D. (2023). Dürdane Gadirova ile Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde yapılan görüşme, Azerbaycan: 11 Mayıs.

Qasıvova S. (2023). Senem Qasıvova ile Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde yapılan görüşme, Azerbaycan: 12 Mayıs.

T. Beşirov (2023). Tarık Beşirov ile Azerbaycan Milli Halı Müzesi'nde yapılan görüşme, Azerbaycan: 13 Mayıs.

Özcan D. (2022). Deniz Özcan ile Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yapılan görüşme, İstanbul: 10 Mayıs.

Turan A. (2022). Ali Turan ile Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yapılan görüşme, İstanbul: 11 Mayıs

İnternet Kaynakları

Http 1. <https://azcarpetmuseum.az/az/museum-history. Html>, Erişim tarihi: 15.12.2023.

Http 2. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR. Html>, Erişim tarihi: 30.11.2023.

Http 3. <https://endustriyelkesim.com. Html>, Erişim tarihi: 07.11.2023.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 2. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Giriş Katı, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 3. . Azerbaycan Milli Halı Müzesi Sergi Ve Konferans Salonu, 2023 Çolpan Arşivi.

Görsel 4. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Kütüphane Alanı, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 5. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, İkinci Kat Sergi Alanı, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 6. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 2022, Ekrem Aytar Arşivi.

Görsel 7. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Osmanlı Dönemi Madalyonlu Uşak Halısı, Çolpan Arşivi.

Görsel 8. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Vitrin İçerisinde Yatay ve Dikey Sergileme Örneği, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 9. Azerbaycan Milli Halı Müzesi, Velcro Tekniği ile Sergileme Örneği Detay, 2023, Çolpan Arşivi.

Görsel 10. Türk ve İslam Eserleri Müzesi Açık Dikey Sergileme Örneği, 2022, Çolpan Arşivi.

Görsel 11. Azerbaycan Milli Halı Müzesi Velcro Tekniği ile Sergileme Örneği Detay, 2023, Çolpan Arşivi.